

PENGESAT EKONOMIKE MES DINAMIKËS SË NDRYSHIMIT:

KOHË TË VËSHTIRA PËR BIZNESET
NË VERI TË KOSOVËS

Pengesat ekonomike mes dinamikës së ndryshimit:

Kohë të vështira për bizneset në veri të Kosovës

Publikuar nga:

Nisma e Re Sociale — NSI
www.newsocialinitiative.org

Autorët:

Milica Radovanović
Aleksandar Šljuka
Marko Milenković

Shkurt 2025, Mitrovicë e Veriut

Mendimet e shprehura në këtë botim nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Fondit të Kanadasë për Iniciativat Lokale.

PËRMBAJTJA

HYRJE	7
METODOLOGJIA.....	9
GJETJET E HULUMTIMIT	9
<i>Klima e përgjithshme e biznesit</i>	<i>9</i>
NDIKIMI I VENDIMEVE POLITIKE.....	11
<i>Vendimi i Qeverisë së Kosovës për ndalimin e importit të mallrave serbe</i>	<i>11</i>
<i>Rregullorja e Bankës Qendrore të Kosovës për Operacionet me Para të gatshme</i>	<i>13</i>
<i>Ardhja e bizneseve në pronësi të shqiptarëve etnikë.....</i>	<i>15</i>
ÇËSHTJET ADMINISTRATIVE	19
MUNGESA E KOMUNIKIMIT DHE KUSHTET E PABARABARTA TË BIZNESIT ..	19
BOJKOT I PRODUKTEVE "SERBE"	20
KONKLuzion.....	22
REKOMANDIME	23

Hyrje

After Pas shpalljes së pavarësisë, pavarësisht se ishte zyrtarisht nën juridiksionin e autoriteteve të Kosovës, rajoni verior (i përbërë nga katër komuna me shumicë serbe) funksionoi jashtë kornizës ligjore të sapokrijuar në praktikë, duke mbajtur lidhje të forta me sistemin e Republikës së Serbisë. Kjo situatë u reflektua edhe në sektorin ekonomik dhe atë të biznesit, ku pjesa më e madhe e ndërmarrjeve mbetën jashtë strukturave “të reja”, duke operuar në vend të kësaj në të ashtuquajturën ekonomi “gri” ose informale. Dinamika filloi të zhvendoset disi me fillimin e dialogut të lehtësuar nga BE-ja në vitin 2011, i cili, në vitet në vijim, promovoi integrimin e strukturave të ndryshme politike dhe institucionale në sistemin e Kosovës, duke përfshirë edhe sektorin e biznesit. Një hap i madh drejt integritit të Veriut në kornizën ligjore të Kosovës erdhi pas nënshkrimit të Marrëveshjes së Parë mbi Parimet që Drejtojnë Normalizimin e Marrëdhënieve, e njohur zakonisht si Marrëveshja e Brukselit (2013). Sipas kësaj marrëveshjeje, autoritetet në Beograd u angazhuan për integrimin e strukturave policore dhe gjyqësore duke lejuar gjithashtu organizimin e zgjedhjeve të para lokale në rajon, duke çuar në krijimin e vetëqeverisjes lokale në përputhje me sistemin e Kosovës. Megjithatë, informaliteti dhe një farë autonomie në rajon vazhduan të tolerohen. Arsyeja kryesore për këtë ishte dështimi i themelimit të Asociacionit/Bashkësisë së Komunave me Shumicë Serbe, i cili ishte paraparë si një institucion ombrellë për të lehtësuar integrimin e pandërprerë të institucioneve të mbetura të administruara nga Serbia në kornizën e Kosovës.

Megjithatë, gjatë vitit të kaluar, institucionet e nivelit qendror të Kosovës kanë miratuar vendime të caktuara që kanë ndikuar drejtpërdrejt ose indirekt negativisht në sektorin e biznesit në veri të Kosovës, si dhe në zona të tjera me shumicë serbe. Më 14 qershor 2023, qeveria e Kosovës nxori një vendim “gojor” për ndalimin e importit të mallrave serbe, duke synuar fillimisht të gjithë kamionët me targa serbe para se më vonë të zgjeronte kufizimin për të gjitha produktet e prodhuara nga prodhuesit serbë. Përfundimisht, u bë një përjashtim për disa kategori thelbësore, duke përfshirë lëndët e para, produktet gjysëm të gatshme, plehrat minerale, ushqimin e kafshëve, makineritë dhe pajisjet. Ky vendim u hoq më 7 tetor 2024, por vetëm në një pikë kufitare — Merdare — ndërkohë që heqja e kufizimeve në pikat e tjera të kalimit mbetet e kushtëzuar me vendosjen e të ashtuquajturve “skanerë” për të garantuar kontrollet e sigurisë për mallrat e importuara.

Një vendim tjetër i rëndësishëm ishte rregullorja e nxjerrë nga Banka Qendrore e Kosovës më 27 dhjetor 2023, lidhur me transaksionet me para të gatshme. Sipas kësaj rregulloreje, euro (EUR) ishte përcaktuar si valuta e vetme ligjore për pagesat në Kosovë, duke ndaluar në fakt përdorimin e dinarit serb (RSD). Për më tepër, kjo masë e hoqi efektivisht sistemin serb të pagesave, duke penguar transferimin e mjeteve nga buxheti i Republikës së Serbisë tek përfituesit në Kosovë, duke përfshirë pagat, pensionet, bursat dhe përfitimet sociale. Ajo gjithashtu ndërpreu rëndë funksionimin e institucioneve të administruara nga Serbia në Kosovë, duke e vështirësuar dukshëm funksionimin e tyre.

Additio Për më tepër, gjatë vitit të kaluar, autoritetet e Kosovës kanë mbyllur të paktën 59 institucione dhe shërbime të administruara nga Serbia.¹

¹ Kossev, "Gašenje srpskih institucija, zatvoreno najmanje 59 službi," qasur me 10 Shkurt, 2025, <https://kossev.info/gasenje-srpskih-institucija-zatvoreno-najmanje-59-sluzbi/>.

Gjithashtu ka pasur një zgjerim të dukshëm të bizneseve në pronësi të shqiptarëve etnikë në veri të Kosovës, me dyshime të forta se ky zgjerim është nxitur më shumë nga motive politike sesa nga interesa ekonomike. Privatizimi i pronave ku janë themeluar këto biznese — shumë prej të cilave dikur ishin pjesë e ndërmarrjeve shoqërore — ka thelluar mosbesimin në mesin e popullatës lokale serbe. Vizitat e shpeshta të zyrtarëve të lartë të qeverisë së Kosovës gjatë dhe pas hapjes së këtyre bizneseve kanë intensifikuar më tej pakënaqësinë brenda komunitetit serb. Ky perceptim përkeqësohet nga fakti se rritja e bizneseve në pronësi shqiptare përkon me një periudhë jashtëzakonisht sfiduese për bizneset me pronësi serbe në rajon, kryesisht për shkak të politikave të përmendura në paragrafët e mëparshëm. Si rezultat, ka një ndjenjë në rritje të diskriminimit dhe represionit sistematik kundër serbëve të Kosovës. Rrjedhimisht, që nga hapja e këtyre bizneseve, shumica dërrmuese e komunitetit lokal serb në veri i ka bojkotuar ato, duke reflektuar tensione të rrënjosura thellë dhe mungesë besimi në institucionet dhe proceset ekonomike të perceptuara si të motivuara politikisht.

Për më tepër, vitet e fundit, klima ekonomike globale është përkeqësuar për shkak të ngjarjeve të mëdha ndërkombëtare, duke përfshirë pandeminë COVID-19 dhe luftën në Ukrainë. Disa tregues pasqyrojnë këtë rënie:

- **Rritja e ngadaltë ekonomike** — Rajoni i Ballkanit Perëndimor përjetoi një normë mesatare rritjeje prej vetëm 2.6% në vitin 2023, duke kufizuar kërkesën për mallra dhe shërbime dhe duke kufizuar mundësitë e tregut për bizneset. Ky stagnim mund të reduktojë më tej aktivitetin e konsumatorit dhe të ulë pagat reale.
- **Inflacion i lartë** — Në fillim të vitit 2023, inflacioni në Ballkanin Perëndimor ishte 14.3%, duke rritur kostot operacionale për bizneset, duke përfshirë pagat, importet e lëndëve të para dhe pajisjet. Kjo, nga ana tjetër, ngushton marzhet e fitimit dhe potencialisht rrit çmimet e produkteve, duke kontribuar më tej në uljen e konsumit individual.

Metodologjia

Ky studim përdor një qasje të metodave të përziera, duke kombinuar teknikat sasiore dhe cilësore për të shqyrtuar ndikimin e proceseve politike dhe ekonomike në sektorin e biznesit në veri të Kosovës.

Komponenti sasior është kryer përmes një ankete të hartuar nga NSI, e plotësuar nga më shumë se 40 pronarë biznesesh nga komuniteti serb në veri të Kosovës. Mostra përfshin kategori të ndryshme biznesi, me peshën më të madhe të përfaqësuar nga sektori i tregtisë me pakicë dhe tregtisë (42.9%), turizmi dhe hoteleria (16.7%) dhe industritë e tjera të shërbimeve (16.7%). Bizneset e anketuara janë të shpërndara në të katër komunat veriore, me përqendrim më të lartë në Leposaviq (50%) dhe Mitrovicë Veriore (31%).

Komponenti cilësor përbëhej nga dy fokus grupe të mbajtura në Mitrovicën e Veriut dhe në Leposaviq, secili prej 5-10 pjesëmarrësish, së bashku me disa intervista të thella me pronarët e bizneseve. Këto metoda dhanë njohuri më të thella mbi sfidat dhe perceptimet e pjesëmarrësve në lidhje me operacionet e biznesit në kontekstin aktual politik dhe ekonomik.

Shumica e firmave të anketuara bien në kategorinë e mikrondërmarrjeve, me 1-5 punonjës (71.4%), ndërsa firmat pak më të mëdha me 11-25 punonjës përbëjnë 19% të kampionit. Kjo sugjeron një mjedis biznesi kryesisht në shkallë të vogël, me gjasë si rezultat i një klime të pasigurt ekonomike dhe mundësive të kufizuara për zgjerim.

Gjetjet e Hulumtimit

Klima e përgjithshme e biznesit

Klima e përgjithshme e biznesit është shumë e pafavorshme - 95% e të anketuarve raportuan se kushtet e përgjithshme të biznesit janë përkeqësuar gjatë vitit të kaluar, ndërsa vetëm një i anketuar tregoi një ndryshim pozitiv.

Mjedisi i biznesit ndikohet drejtpërdrejt nga situata e gjerë politike. Të anketuarit theksuan se paqëndrueshmëria e vazhdueshme politike dhe e sigurisë ka pasur një ndikim të rëndë negativ në sektorin e biznesit. Në një klimë krizash të vazhdueshme, konsumatorët janë më të kujdesshëm me shpenzimet e tyre, duke ndikuar si në industrinë e mallrave ashtu edhe në atë të shërbimeve. Për më tepër, emigracioni i popullsisë është theksuar si një shqetësim i rëndësishëm—një trend kryesisht i pakthyeshem që dobëson kërkesën lokale dhe, rrjedhimisht, kërcënon qëndrueshmërinë e bizneseve në rajon.

Një studim i kryer nga NSI nga 29 shkurti deri më 7 mars 2024, në një kampion prej 460 të anketuarve nga Mitrovica Veriore dhe Jugore, zbuloi se një pjesë e konsiderueshme e popullsisë po mendon të largohet nga Kosova—23% e shqiptarëve dhe 36% e serbëve shprehën plane për të emigruar.²

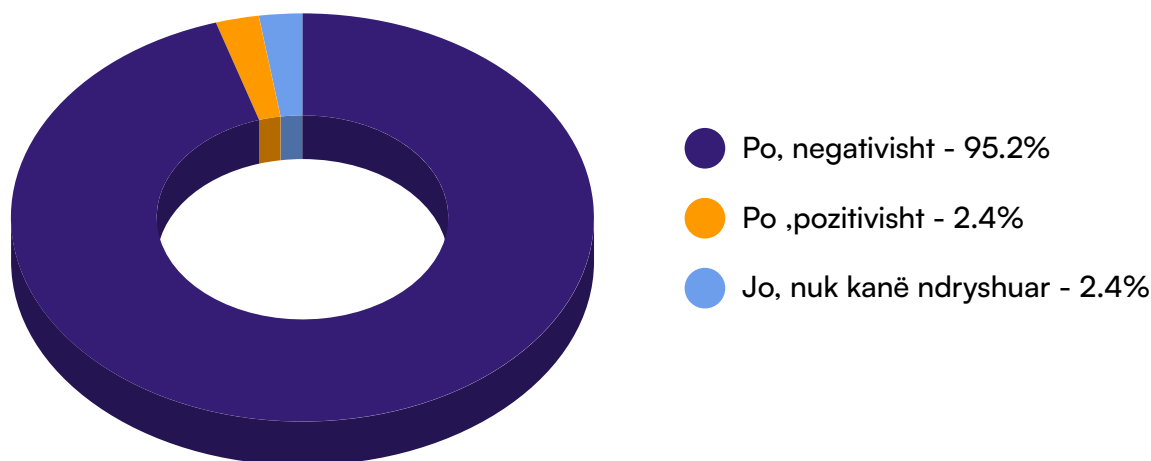
2 New Social Initiative, *U središtu oluje: Kriza na severu Kosova iz različitih perspektiva* (2024), qasur me 10 Shkurt, 2025, https://newsocialinitiative.org/wp-content/uploads/2024/06/PUBLIKACIJA_A5-SRB.pdf.

Anketa shqyrtoi nëse ndonjë anëtar i familjes së të anketuarve ishte larguar nga Kosova gjatë vitit të kaluar. Rezultatet treguan se 43% e shqiptarëve, 39% e serbëve dhe 8% e të anketuarve nga grupet e tjera etnike raportuan se të paktën një anëtar i familjes kishte emigruar.

Përveç kësaj, anketa hulumtoi nëse të anketuarit kishin miq që ishin larguar nga Kosova gjatë vitit të kaluar. Midis tyre, 60% e shqiptarëve, 73% e serbëve dhe 42% e individëve nga grupet e tjera etnike raportuan se njihnin të paktën një mik që ishte larguar.

Për serbët, shtytësi kryesor i migrimit ishin tensionet etnike, të përmendura nga 66% e të anketuarve si arsyeja kryesore e largimit. Kjo u pasua nga paqëndrueshmëria politike, e identifikuar nga 44% si një faktor i rëndësishëm që ndikon në vendimin e tyre për të emigruar. Kushtet ekonomike ishin arsyeja e tretë më e zakonshme, me 28% që i përmendën ato si një faktor motivues.

Sipas jush, a kanë ndryshuar kushtet e përgjithshme të biznesit gjatë vitit të kaluar?

Gjetjet nga Analiza e Trendit e OJQ-së Aktiv për 2023 mbështesin më tej këto shqetësime, duke treguar një rënie të kënaqësisë me aspektet kryesore të jetës për serbët në Kosovë. Të anketuarit vlerësuan kushtet politike, ekonomike, të sigurisë dhe materiale në një shkallë nga 1 në 5, ku 1 përfaqëson kënaqësinë më të ulët dhe 5 më të lartën. Krahasuar me vitet e mëparshme, ka një rënie të dukshme:

- Situata politike: 1.51 në 2023 (krahasuar me 2.06 në 2020)
- Situata politike: 1.46 in 2023 (krahasuar me to 2.17 in 2020)
- Situata ekonomike: 1.85 në 2023 (krahasuar me 2.2 në 2021)
- Kushtet materiale: 2.70 në 2023 (krahasuar me 2.74 në 2021)

Në përgjithësi, perceptimi i kushteve elementare të jetesës për serbët në Kosovë mbetet jashtëzakonisht i dobët.

Sa i përket situatës ekonomike, pakënaqësia është veçanërisht e theksuar në veri të Kosovës, ku perceptimet negative janë 18% më të larta se në jug. Më shumë se dy të tretat e banorëve në të dy anët e lumit Ibër e shohin situatën ekonomike si të varfër ose shumë të varfër.³

Shqetësime të ngjashme u ngritën gjatë një fokus grupi në Mitrovicën e Veriut, ku pjesëmarrësit theksuan fuqinë blerëse dukshëm më të ulët të popullsisë. Kjo rënie është nxitur kryesisht nga inflacioni i lartë, i cili ka sjellë rritje të çmimeve, duke dobësuar tregun vendas.

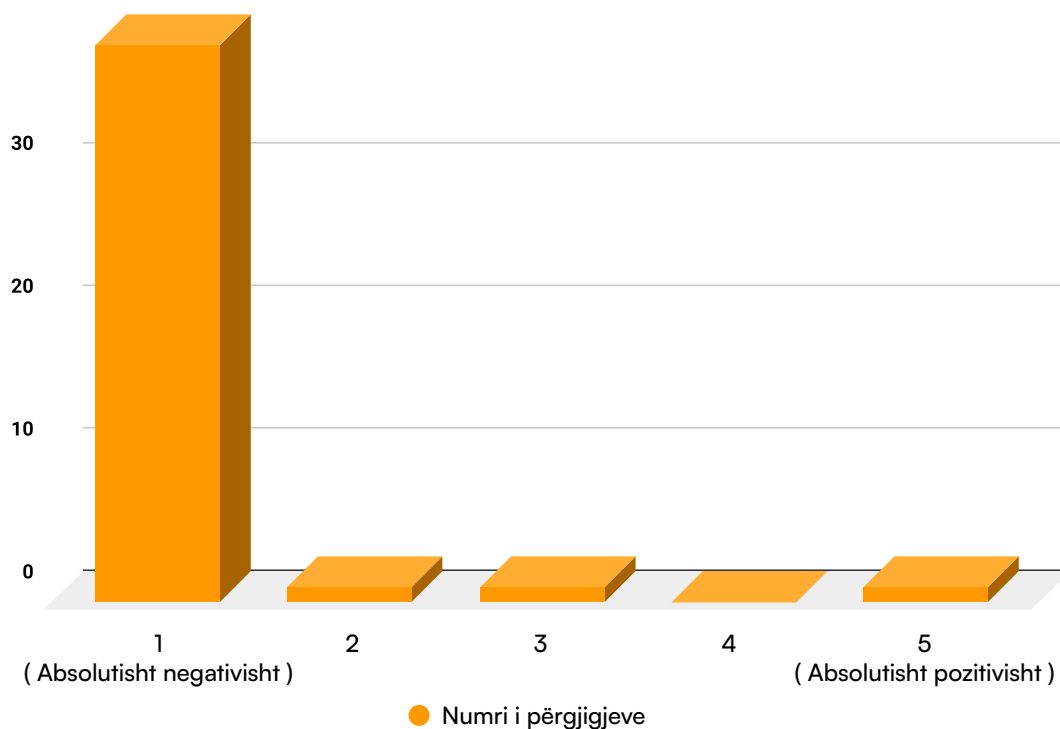
Ndikimi i vendimeve politike

Sipas gjetjeve të hulumtimit, vendimet e fundit të Qeverisë së Kosovës perceptohen si pengesa kryesore për veprimtarinë e biznesit në veri të Kosovës.

Vendimi i Qeverisë së Kosovës për ndalimin e importit të mallrave serbe

Kur u pyetën për të vlerësuar se si ky vendim ka ndikuar në operacionet e tyre të biznesit - në një shkallë nga 1 (absolutisht negative) në 5 (absolutisht pozitive) - 39 të anketuar (92.9%) e vlerësuan ndikimin si 1 (absolutisht negativ), ndërsa vetëm 3 të anketuar dhanë një vlerësim pak më pozitiv.

Si kanë ndikuar masat rregullatore të mëposhtme në kushtet e përgjithshme të biznesit të kompanisë suaj? (Ndalimi i importit të mallrave serbe)

³ NGO Aktiv, Analiza trendova 2023, Stavovi srpske zajednice na Kosovu, decembar 2023 (2024), qasur me 10 Shkurt, 2025, <https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2024/02/Analiza-trendova-2023-srb-1-2.pdf>.

Ndalimi i importit të mallrave ka ndikuar ndjeshëm në veprimtarinë e biznesit, drejtpërdrejt dhe tërthorazi. Gjatë një fokus grupi të mbajtur në Leposaviq/q, pronarët e bizneseve theksuan lidhjen e tyre të fortë dhe, deri diku, varësinë nga kompanitë nga Serbia dhe importi i produkteve "serbe". Në këtë drejtim, ndërprerja e këtyre zinxhirëve të krijuar të furnizimit ka vendosur shumë biznese në pronësi serbe në rajon në një pozitë shumë të pafavorshme, duke kërcënuar mbijetesën e tyre.

Gjatë të njëjtit fokus grup, disa pjesëmarrës deklaruan se u detyruan të mbyllnin bizneset e tyre pikërisht për shkak të ndalimit të importit, ndërsa pothuajse të gjithë ranë dakord se kjo kishte ndikuar rëndë në funksionimin dhe funksionalitetin e tyre në përgjithësi. Shumë prej tyre duhej të përshtateshin me rrethanat e reja duke reduktuar fushën e biznesit të tyre, duke zvogëluar fuqinë punëtore dhe duke modifikuar zinxhirët e furnizimit. Në shumë raste, kjo çoi në rritjen e kostove të prokurimit, të cilat nga ana e tyre rezultuan në çmime më të larta të produkteve dhe një rënie të kërkesës.

Përveç kësaj, popullata vendase është mësuar me mallrat serbe dhe nuk është e gatshme të pranojë produkte zëvendësuese nga vendet e tjera të rajonit, duke rrezikuar më tej mbijetesën e bizneseve në veri të Kosovës.

Këto masa kanë shkaktuar humbje të konsiderueshme të klientëve për shkak se jemi detyruar që të sigurojmë mallra nga jugu i Kosovës. Kjo nënkuptonte kosto shtesë, duke çuar në çmime më të larta të shitjes me pakicë në krahasim me konkurrentët tanë në jug. Si rezultat, klientët tanë zgjodhën gjithnjë e më shumë të blinin në jug në vend që të bënin me ne.

Ne humbëm gjithashtu një numër të konsiderueshëm të klientëve nga jugu, të cilët më parë blinin mallra serbe nga ne, pasi nuk mund t'i rezervonim më ato.

*Na u desh të ndryshonim pothuajse të gjithë furnizuesit tanë. Më parë, ne merrnim mallra nga Serbia dhe ua shisnim klientëve vendas dhe atyre nga jugu. Pas ndalimit të importit, ne u bëmë blerës të mallrave nga jugu, gjë që uli automatikisht përfitimin tonë dhe na vendosi në disavantazh.*⁴

Vendimi i fundit për të hequr pjesërisht ndalimin e importit të mallrave serbe — e aplikueshme vetëm në pikën kufitare Merdare — është perceptuar nga pjesëmarrësit e grupeve të fokusit në Leposaviq dhe Mitrovicën e Veriut si një "vendim politik" dhe "manipulim" që synon të lehtësojë presionin mbi qeverinë në Prishtinë dhe të mundësojë vazhdimin e bashkëpunimit rajonal përmes CETA. Megjithatë, në aspektin praktik, ky vendim nuk e ka përmirësuar ndjeshëm situatën. Vendkalimet kufitare "veriore" mbeten të paarrtshme për produktet serbe, dhe për shkak të inspektimeve të rrepta, vonesat në Merdare janë të tepruara, duke shkaktuar hyrjen jashtëzakonisht të ngadaltë të mallrave në Kosovë — pothuajse asnjë prej tyre arrin në veri.

Të gjithë jemi njëloj të pakënaqur sepse si klientët në veri ashtu edhe në jug preferojnë produkte me cilësi më të lartë me çmime më të ulëta. Aktualisht po përballemi me vështirësi të konsiderueshme të importit - edhe pse teknikisht lejohet përmes Merdares, kohët e pritjes janë shumë të gjata. Procesi zgjat nga pesë deri në shtatë ditë, duke e bërë atë të pamundshëm logjistikisht dhe financiarisht të paqëndrueshëm. Pritja e zgjatur rrit kostot e transportit,

4 Intervista 1

pasi drejtuesit tanë duhet të ndërrojnë turne, duke rritur më tej mëditjet dhe shpenzimet e udhëtimit.⁵

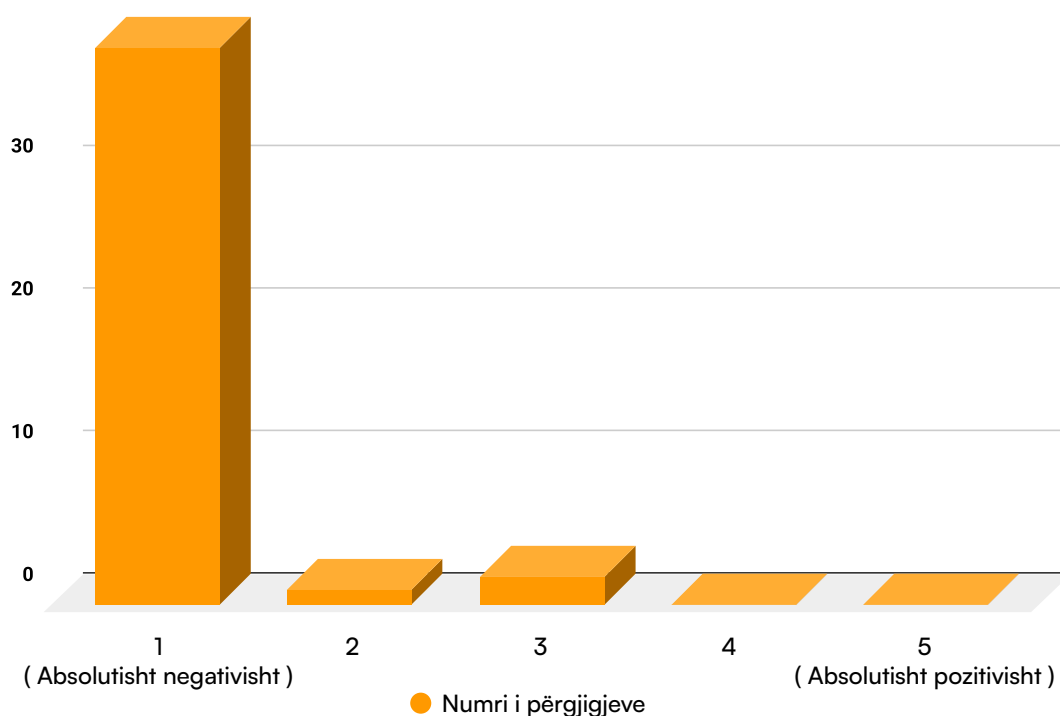
Ata pretendojnë se malli është liruar, por si pronar restoranti, nuk shoh ndonjë ndryshim. Në veri të Kosovës ka po aq mallra serbe sa më parë, pa asnjë ndryshim të vërtetë. Mallrat serbe në të vërtetë gjenden më lehtë në Prishtinë sesa këtu.

Çështja e dytë është dallimi i madh në çmim ndërmjet mallrave serbe këtu dhe në Rashkë. Për shembull, diferenca në çmim për një paketë lëngu ose birre mund të jetë deri në 500-600 dinarë (rreth 5 euro), gjë që ndikon ndjeshëm në kostot si për bizneset e mikpritjes ashtu edhe për konsumatorët.⁶

Rregullorja e Bankës Qendrore të Kosovës për Operacionet me Para të gatshme

In Përveç ndalimit të importit të mallrave serbe, që ndikoi drejtpërdrejt në sektorin e biznesit në veri, rregullimi i Bankës Qendrore të Kosovës për operacionet me para të gatshme ka pasur efekte të shumta negative indirekte në aktivitetet e bizneseve në pronësi serbe. Kjo u reflektua edhe në përgjigjet e anketës. Kur u pyetën të vlerësonin ndikimin e këtij vendimi në biznesin e tyre, ku 1 ishte absolutisht negativ dhe 5 absolutisht pozitiv, 39 të anketuar (92.9%) zgjedhën 1, ndërsa vetëm 3 dhanë një përgjigje disi më pozitive.

Si kanë ndikuar masat rregulatore të mëposhtme në kushtet e përgjithshme të biznesit të kompanisë suaj? (Rregullorja e BQK-së)

5 Intervista 2

6 Intervista 3

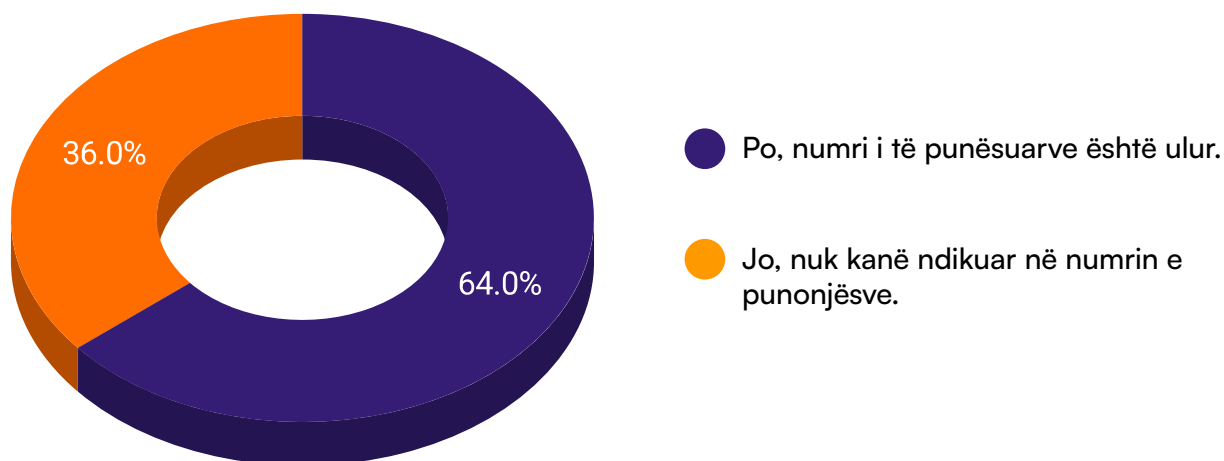
Ndonëse rregullorja nuk ka ndikuar drejtpërdrejt në operacionet e biznesit, kufizimi i transfertave të parave nga buxheti i Republikës së Serbisë dhe pamundësia për të tërhequr këto fonde në Kosovë i kanë detyruar qytetarët serbë që mbështeten në pagesa të tilla të udhëtojnë në qytetet më të afërta të Serbisë për t'iu qasur parave të tyre. Në këtë kontekst, banorët e veriut kryesisht shkojnë në Rashkë. Meqenëse e njëjta rregullore ka hequr efektivisht sistemin serb të pagesave dhe nuk ka më produkte "serbe" në dispozicion në veri të Kosovës, qytetarët përfundojnë duke shpenzuar pjesën më të madhe të parave që tërheqin në Rashkë—qoftë për transaksione administrative dhe financiare ose për blerje mallrash. Si rezultat, vetëm një pjesë e parave të tërhequra kthehet në Kosovë, duke ulur ndjeshëm fuqinë blerëse të banorëve vendas. Kjo, nga ana tjetër, ka çuar në një rënie drastike të kërkesës, duke prekur drejtpërdrejt sektorin e biznesit "serb". Gjatë një fokus grupi të mbajtur në Mitrovicën e Veriut, pjesëmarrësit vunë në dukje se njerëzit janë bërë më të kujdesshëm në lidhje me shpenzimin e parave në Kosovë për shkak të vështirësive me të cilat përballen në qasjen në të ardhurat e tyre. Ata e përshkruan udhëtimin për në Rashkë si "të shtrenjtë dhe të largët", duke e komplikuar më tej aksesin e tyre në para. Si pasojë, qytetarët mbështeten gjithnjë e më shumë në kredinë e dyqaneve, pasi shumë nuk mund të përballojnë të udhëtojnë rregullisht për të mbledhur pagesat e tyre.

Në këtë drejtim, pjesëmarrësit theksuan gjithashtu se "qendra e gravitetit ekonomik është zhvendosur në Serbinë qendrore".

Kemi vërejtur ndryshime të rëndësishme si në kushtet ekonomike ashtu edhe në sjelljen e konsumatorëve. Para së gjithash, përkeqësimi i situatës politike ka detyruar shumë pronarë të bizneseve të vogla në mesin e klientëve tanë të mbyllin bizneset e tyre dhe të largohen nga veriu i Kosovës.

Një çështje tjetër kryesore është cilësia e produktit — mallrat nga jugu janë më të shtrenjta dhe me cilësi më të ulët në krahasim me produktet serbe që kemi ofruar më parë. Kjo ka çuar në një rënie të besimit të konsumatorëve dhe një vullnet të reduktuar për të investuar në rritjen e biznesit.

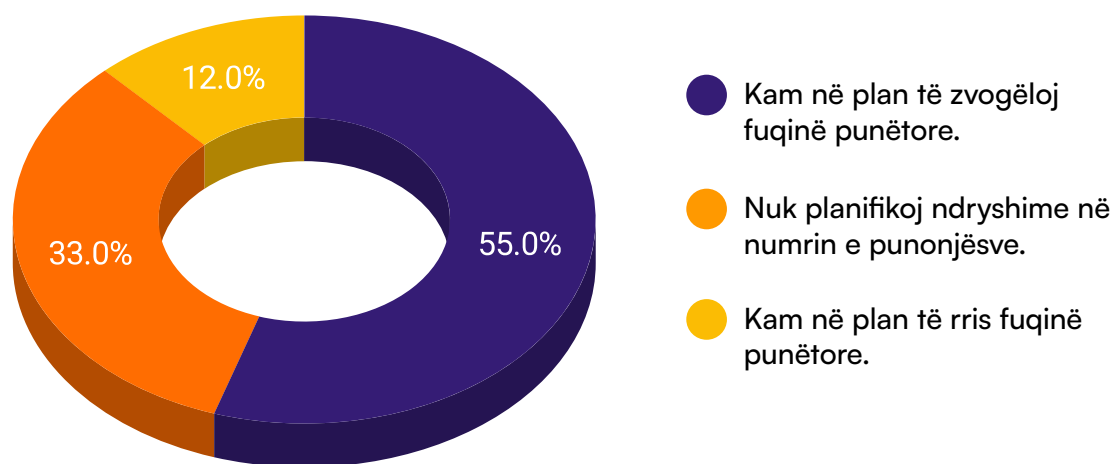
A kanë ndikuar këto masa në numrin e punonjësve në kompaninë tuaj?

Për më tepër, ne duhej të rishikonim fuqinë tonë punëtore dhe pagat, pasi mbajtja e operacioneve të biznesit në të njëjtën shkallë u bë e paqëndrueshme. Zgjidhja jonë ka qenë shkurtimi i orarit të punës dhe ulja e pagave, por ne nuk kemi pushuar nga puna.⁷

Gjatë të njëjtit fokus grup, pjesëmarrësit i përshkruan këto vendime politike si një "presion të drejtpërdrejtë ekonomik ndaj komunitetit serb". Kur u pyetën nëse këto masa kishin ndikuar në fuqinë e tyre punëtore, 64.3% u përgjigjën se ishin detyruar të zvogëlojnë numrin e të punësuarve, ndërsa 35.7% thanë se jo. Edhe pse ishte dhënë një opsion për të treguar një rritje të fuqisë punëtore, asnjë i anketuar nuk e zgjodhi atë.

Keni në plan të rrisni apo pakësoni fuqinë punëtore në periudhën e ardhshme?

Si pyetje vijuese, të anketuarit u pyetën për luhatjet e mundshme të fuqisë punëtore në të ardhmen. Gjithsej 54.8% deklaruan se planifikojnë të reduktojnë fuqinë e tyre punëtore, 33.3% treguan se nuk ka ndryshime të planifikuara, ndërsa 11.9% thanë se synojnë të rrisin numrin e të punësuarve.

Ardhja e bizneseve në pronësi të shqiptarëve etnikë

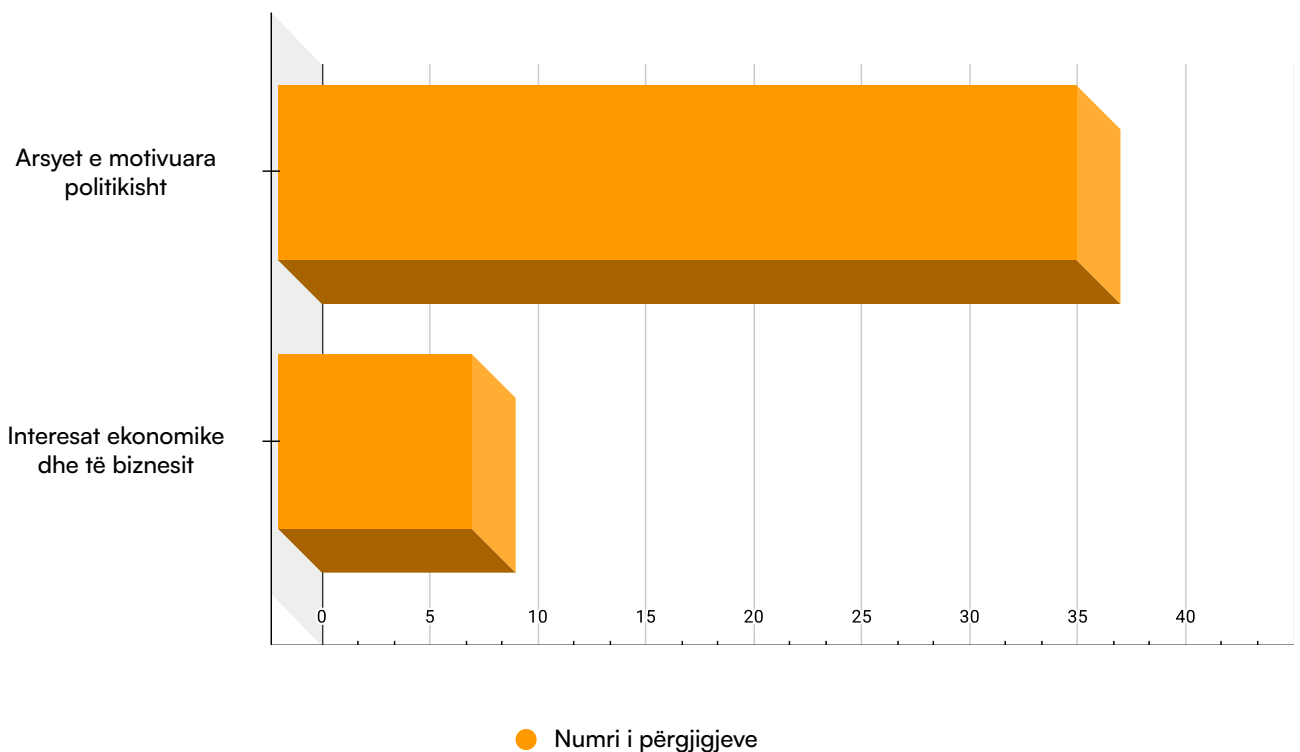
Një temë që ka ngjallur polemika të rëndësishme muajt e fundit është shqyrtuar gjithashtu në hulumtimin tonë. Reagimet ndaj këtij trendi në mesin e pronarëve të bizneseve në pronësi serbe ishin kryesisht negative.

Kur u pyetën, "Sipas mendimit tuaj, a janë kryesisht bizneset që vijnë nga pjesët e tjera të Kosovës në veri të drejtuar nga":

1. Interesat ekonomike dhe afariste, ose
2. Arsyet e motivuara politikisht

— ku të anketuarit mund të zgjidhnin njëren ose të dyja opsionet—opsioni 2 u zgjodh 37 herë, ndërsa opsioni 1 u zgjodh vetëm 9 herë.

Sipas mendimit tuaj, a janë bizneset që vijnë nga pjesët e tjera të Kosovës në veri duke e bërë këtë të shtyrë nga:

Nisur nga këto përgjigje të sondazhit, nuk është befasuese që pjesëmarrësit e fokus grupeve theksuan gjithashtu ardhjen e bizneseve me pronësi shqiptare në veri si një "çështje politike". Është theksuar vazhdimisht se këto biznese janë ekonomikisht të paqëndrueshme dhe me gjasë janë të subvencionuara apo të mbështetura nga institucionet. Nga këndvështrimi i pronarëve të bizneseve serbe, qëllimi përfundimtar duket të jetë "marrja e tregut". Një shembull i dukshëm i përmendur ishte rasti i pompës së benzinës Veda Petrol, e cila mori disa pika të zotëruara më parë nga serbët — pompa që ishin mbyllur nga institucionet e Kosovës për mospërputhje me kornizën ligjore të Kosovës.

Pjesëmarrësit e grupit të fokusit zbuluan se çmimi me pakicë i karburantit në Veda Petrol ishte vetëm 1 cent euro më i lartë se çmimi i blerjes me shumicë. Gjithashtu, çmimi në këtë stacion ishte më i ulët në veri në krahasim me pjesën tjetër të Kosovës. Në këtë kontekst, situata i ngjan shumë dumpingut, ku mallrat shiten nën çmimin konkurrues ose ekuilibër të tregut — duke kërcënuar potencialisht bizneset e tjera në rajon dhe duke nxitur monopolizimin. Për më tepër, një rast i dokumentuar nga Zubin Potok tregoi se edhe pronari i ri nuk kishte respektuar rregullat ligjore të Kosovës, pasi pikat e karburantit nuk ishin të pajisura me kasa fiskale.

Si e vlerësoni konkurrencën dhe bashkëpunimin me bizneset nga bashkësitë tjera etnike? Cili është perceptimi juaj për ardhjen e bizneseve me pronësi shqiptare në veri të Kosovës? A besoni se prania e tyre nxitet nga motive ekonomike apo politike?

Praktikisht kemi humbur konkurrencën në krahasim me bizneset me pronësi shqiptare në Jug, sepse çmimet tona u rritën automatikisht kur duhej të fillonim të siguronim mallra prej tyre. Megjithëse marrim disa zbritje me shumicë, pasi kemi llogaritur të gjitha kostot dhe taksat, produktet tona tani janë më të shtrenjta se ato në dyqanet vetëm 15 kilometra larg në Jug. Kjo ka çuar në një humbje të klientëve që kërkojnë opsione më të përballueshme.

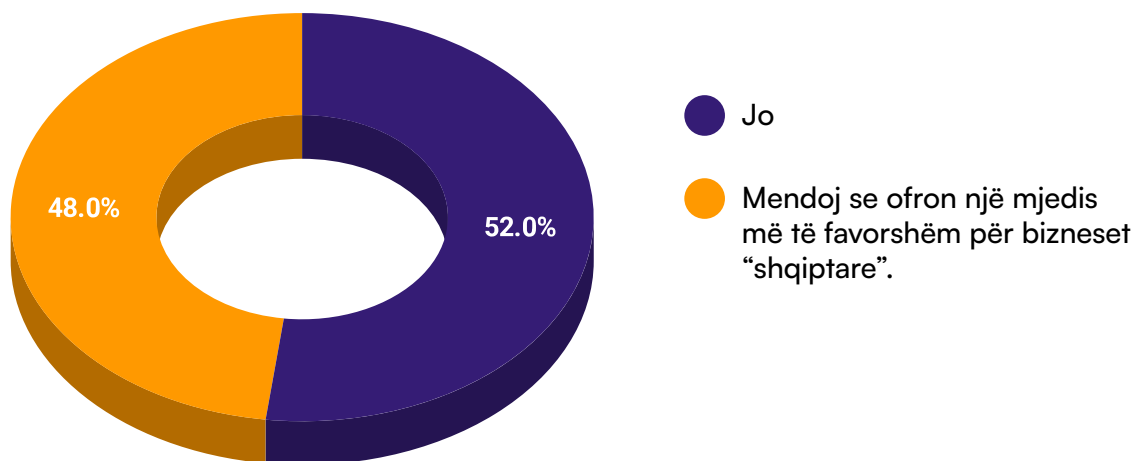
Për shembull, ne e blinim të njëjtin produkt nga Serbia për 16 €, por tani e blejmë nga Jugu për 25 €. Kjo rritje drastike e çmimeve ka ndikuar rëndë biznesin tonë.

Sa i përket hapjes së bizneseve në pronësi shqiptare në veri, pronarët e bizneseve në pronësi serbe përgjithësisht besojnë se ardhja e tyre është e motivuar politikisht dhe jo ekonomikisht. “Konsumatorët serbë nuk hyjnë në ato dyqane, nuk janë fitimprurës dhe prania e tyre e komplikon edhe më shumë situatën sepse disa nga vizitorët e tyre sillen në mënyrë provokative ndaj popullatës vendase.”⁸

Një tjetër pronar biznesi nga shëtitorja e Mitrovicës theksoi se bizneset në këtë zonë janë goditur më shumë nga ardhja e bizneseve në pronësi shqiptare. Ai theksoi në mënyrë specifike praninë e elementëve ekstremistë që frekuentojnë këto objekte, gjë që, sipas tij, ka penguar një pjesë të komunitetit serb të vizitojë shëtitorën:

Ndryshimet më të mëdha janë ndjerë pikërisht këtu. Në sektorin e hotelerisë, objektet më të suksesshme janë ato që ndodhen jashtë shëtitorës — zona që shqiptarët nuk i kanë gjetur ende tërheqëse për kohën e lirë. Pika kryesore e grumbullimit të tyre është shëtitorja, siç duket edhe nga vendet që ata zgjedhin për të hapur biznese. Besoj se pas disa muajsh situata do t'i ngjajë periudhës së pasluftës kur serbët shkonin për kafe në Zveçan, sepse aty ndiheshin më të sigurt.⁹

Sipas jush, a mendoni se Qeveria e Kosovës ofron një mjedis të favorshëm biznesi për bizneset e të gjitha komuniteteve në veri?

Si shtytës i këtyre vendimeve politike apo politiko-ekonomike, pjesëmarrësit në hulumtim më së

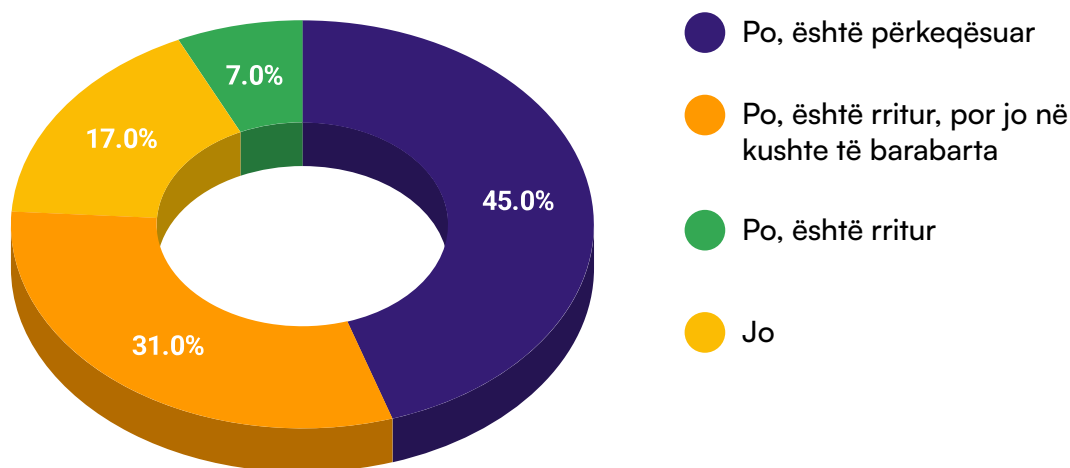
⁸ Intervista 5

⁹ Intervista 6

shpeshti tregojnë për diskriminimin. Kur u pyet, “A mendoni se, sipas jush, qeveria e Kosovës ofron një mjedis të favorshëm biznesi për bizneset e të gjitha komuniteteve në veri? 52.4% e të anketuarve janë përgjigjur me “jo”, ndërsa pjesa e mbetur prej 47.6% janë shprehur se “besojnë se ofron kushte më të favorshme për bizneset në pronësi shqiptare”. Asnjë nga të anketuarit nuk zgjodhi opsionin “po” apo atë që favorizon bizneset në pronësi serbe.

Për më tepër, kur u pyetën: “A mendoni se niveli i bashkëpunimit ndërmjet bizneseve në pronësi serbe dhe atyre shqiptare ka ndryshuar vitin e kaluar?”, 45.2% e të anketuarve janë përgjigjur “Po, është përkeqësuar”, 31% janë përgjigjur “Po, është rritur, por jo në baza të barabarta”, 16,7% besojnë se nuk ka pasur ndryshim në bashkëpunim, dhe 7% është rritur në bashkëpunim pa pretendime kontekst.

A mendoni se ka ndryshuar niveli i bashkëpunimit mes bizneseve “serbe” dhe “shqiptare” gjatë vitit të kaluar?

Përveç çështjeve të anketuara, gjatë fokus grupeve dhe intervistave të thelluara, ne kemi identifikuar sfida të tjera të shumta me të cilat ballafaqohen pronarët e bizneseve me pronësi serbe në veri.

Çështjet Administrative

Pjesëmarrësit në fokus grupin në Leposaviq/q theksuan problemin e pamundësisë së shumë qytetarëve për të marrë dokumentet e Kosovës (si kartat e identitetit dhe patentë shoferët) për shkak të çështjeve të pazgjidhura ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, gjë që ndikon drejtpërdrejt në bizneset. Çështja është veçanërisht e dukshme kur bëhet fjalë për regjistrimin e punëtorëve, gjë që është praktikisht e pamundur pa dokumente të lëshuara nga Kosova.

Mungesa e komunikimit dhe kushtet e pabarabarta të biznesit

Të dy fokus grupet theksuan problemin serioz të komunikimit joadekuat ndërmjet autoriteteve qendrore dhe lokale dhe qytetarëve. Ata vunë në dukje konkretisht se shumë vendime merren pa konsultime apo koordinim, gjë që ndërlikon rregullimet dhe krijon barriera për pronarët e bizneseve.

Për më tepër, ekziston dyshimi i përhapur se bizneset në pronësi serbe në veri të Kosovës janë nën një vëzhgim më të rreptë sesa bizneset në pronësi shqiptare, pavarësisht nëse ka të bëjë me taksat, inspektimet apo kontrollin e cilësisë. Ky perceptim u konfirmua nga një sipërmarrës serb, i cili vuri në dukje diskriminimin logjistik dhe zbatimin selektiv të rregulloreve nga autoritetet lokale.

*Një problem edhe më i madh është se ne jemi të ndaluar të bëjmë atë që lejohen të bëjnë bizneset e sapohapura me pronësi shqiptare në veri. Kamionët e tyre me mallra mbërrijnë pa pengesa, edhe në orën 14:00 dhe parkohen pikërisht në shëtitore. Nga ana tjetër, më duhet të mbaj arka me pije nga një distancë shumë më e madhe sepse nuk kam ku të parkoj.*¹⁰

Në këtë kontekst, pronarët e bizneseve në pronësi serbe shprehën mosbesim të thellë ndaj autoriteteve aktuale lokale, duke besuar se e vetmja mënyrë për të përmirësuar situatën është zëvendësimi i tyre.

*Situata mund të përmirësohet vetëm kur kryetarët e bashkive në veri të japin dorëheqjen dhe të zëvendësohen nga njerëz të zgjedhur me të vërtetë nga populli. Qytetarët kanë nevojë për kontakt të drejtpërdrejtë me autoritetet vendore dhe mbështetjen e tyre në zgjidhjen e problemeve të përditshme. Për shembull, rampa në shëtitore duhet të jetë e hapur në orë të caktuara të mëngjesit për të lejuar dërgesat. Aktualisht, kjo është plotësisht e bllokuar - kamionët me mallra duhet të ndalojnë në rrethrotullim dhe furnitorët janë të detyruar të mbajnë mallra me dorë. Në të njëjtën kohë, bizneset shqiptare gëzojnë trajtim shumë më të favorshëm — kamionët e tyre mbërrijnë pa pengesa disa herë në ditë, rampa në anën jugore hapet pa problem dhe atyre u lejohet gjithçka.*¹¹

¹⁰ Intervista 7

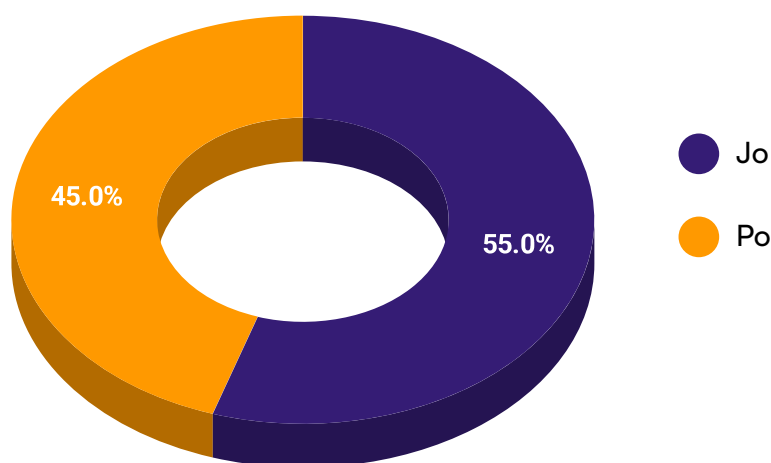
¹¹ Ibidem.

Bojkot i Produkteve "Serbe"

Për një kohë të gjatë në diskursin publik kosovaro-shqiptar ka pasur një fushatë për bojkotimin e "produkteve serbe,"^{12 13 14} e cila pa e dalluar origjinën e produkteve, indirekt synon ato të prodhuara nga serbët nga Kosova. Rastet e njohura përfshijnë vështirësitë me të cilat ballafaqohen prodhuesit e birrës (p.sh., "Pivdžan" nga Gračanica/Gračanica) dhe prodhuesit e verës (p.sh., Veraria "Lakićević" nga Leposaviq/q) në tregtimin e mallrave të tyre në tregun kosovaro-shqiptar. Mungesa e veprimeve konkrete nga autoritetet kundër kësaj praktike diskriminuese kontribuon në përhapjen e një narrative të tillë dhe pranimin e këtij modeli si të dëshirueshëm shoqëror. Shqetësimet për fushatën e bojkotit janë shprehur edhe gjatë fokus grupit me pronarët e bizneseve në Leposaviq.

Duke marrë parasysh të gjitha çështjet e theksuara, është e qartë se pronarët e bizneseve me pronësi serbe në veri të Kosovës janë në pozitë jashtëzakonisht të vështirë. Gjetjet tona të anketës tregojnë se deri në 45.2% e të anketuarve (19/42) planifikojnë të ndërpresin aktivitetet e tyre të biznesit në të ardhmen e afërt. Ndër to, "politikat e institucioneve të Kosovës" janë përmendur 16 herë si arsye kryesore për këtë vendim, pasuar nga "gjendja e përgjithshme politiko-sigurore" me 7 përmendje. "Sfidat ekonomike globale" dhe "ulja e vëllimit të biznesit" u përmendën secila nga një herë si faktorë kyç. Prandaj, nuk është për t'u habitur që, sipas deklaratave të tyre, është i nevojshëm një rivendosje e plotë për të përmirësuar situatën aktuale, në radhë të parë në kuptimin politik, që do të thotë normalizimin e marrëdhënieve në terren.

A planifikoni të pezulloni aktivitetin tuaj të biznesit ("mbyllni biznesin tuaj") në të ardhmen e afërt?

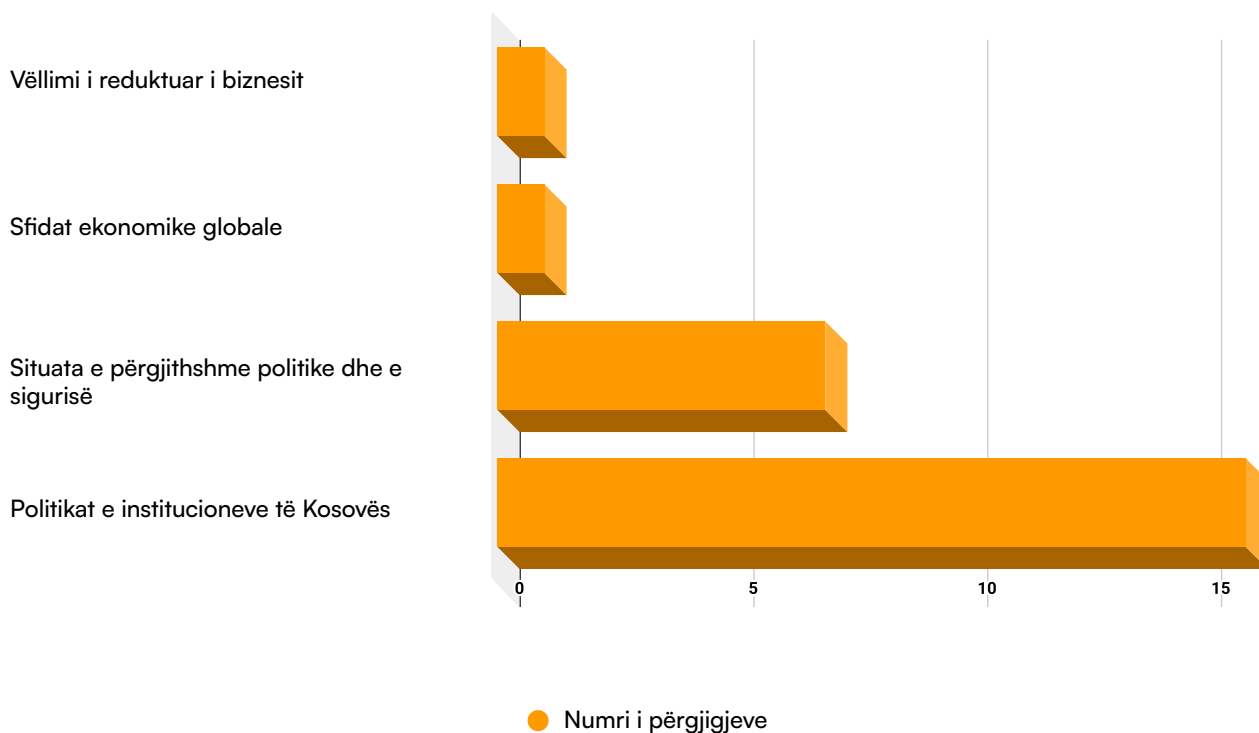

¹² Facebook, "Mos bli prodhime Serbe," Facebook group, qasur me 10 Shkurt, 2025, <https://www.facebook.com/groups/2281262918681383>.

¹³ KoSSev, "Kad slatkiši postanu meci: Još jedna kampanja za bojkot srpskih proizvoda na Kosovu," KoSSev, 10 Shkurt, 2025, <https://kossev.info/kad-slatkisi-postanu-meci-jos-jedna-kampanja-za-bojkot-srpskih-proizvoda-na-kosovu/>.

¹⁴ KoSSev, "Srpsko civilno društvo: Kampanja neformalna, ali odgovor institucija neophodan," KoSSev, 10 Shkurt, 2025, <https://kossev.info/srpsko-civilno-drustvo-kampanja-neformalna-ali-odgovor-institucija-neophodan/>.

Nëse përgjigja është pozitive, cila është arsyeja e vendimit tuaj?

Ne planifikojmë të vazhdojmë punën tonë, megjithëse shpresojmë që situata të përmirësohet. Hapja e kalimit në Merdare ka lehtësuar disi operacionet e biznesit, por problemet vazhdojnë ende.

Për shembull, në sezonin e verës, një nga vendet tona të shitjeve gjeneronte rreth 2,000 € të ardhura ditore. Pas korrikut 2023, mesatarja ra pesë herë—tani varion midis 200 dhe 500 € në ditë.

Nëse situata nuk ndryshon, ne do të përshtatemi me kushtet e reja, por në planin afatgjatë askush nuk do të mund të qëndrojë në biznes me një pagë që nuk siguron jetesën bazë.¹⁵

Konkluzion

Në kohën e sfidave të mëdha ekonomike globale, sipërmarrësit serbë në veri të Kosovës përballen me presione të shumta specifike.

Qasja jokonstruktive e qeverisë aktuale të Kosovës, e shënuar me vendime të shumta të diskutueshme, të njëanshme, ka shkaktuar një krizë të përhershme në marrëdhëniet Prishtinë-Beograd, por edhe në marrëdhëniet ndërmjet Prishtinës dhe serbëve lokalë të Kosovës, duke çuar në destabilizimin e situatës politike dhe të sigurisë. Ky grup rrethanash ka krijuar një mjedis të pafavorshëm për përhapjen e aktivitetit të biznesit. Gjithashtu, paqëndrueshmëria në këtë kontekst ka motivuar flukset emigruese në rajon, duke ulur ofertën e fuqisë punëtore dhe numrin e konsumatorëve/klientëve të mundshëm, gjë që ka ndikuar në kërkesën për produkte dhe shërbime. Në këtë kuptim, gjatë vitit të kaluar kanë hyrë në fuqi disa vendime të diskutueshme që kanë ndikuar drejtpërdrejt ose indirekt në sektorin e biznesit në veri të Kosovës, siç është vendimi për ndalimin e importit të produkteve "serbe" dhe rregullorja e Bankës Qendrore të Kosovës për transaksionet me para të gatshme.

Duke e fokusuar hulumtimin tonë në këtë kornizë specifike kohore, gjetjet zbuluan se perceptimi i përgjithshëm në mesin e pronarëve të bizneseve në veri të Kosovës është se aktiviteti i biznesit në rajon ka lëvizur në drejtim negativ dhe se vendimet e lartpërmendura kanë kontribuar dukshëm në këtë besim. Si pasojë e këtyre rregulloreve ka pasur një reduktim të fuqisë punëtore brenda bizneseve dhe ka një perceptim se ky trend do të vazhdojë nëse vendimet mbeten në fuqi. Në fund të fundit, sipërmarrësit serbë e shohin zgjerimin e diskutueshëm të bizneseve me pronësi shqiptare në veri si të motivuar politikisht dhe jo ekonomikisht, së bashku me probleme të tjera "të ndërlidhura" - siç është fushata e bojkotit kundër produkteve "serbe" dhe mjedisi i përgjithshëm i pafavorshëm për tregtimin e produkteve vendore në "tregun kosovaro-shqiptar".

Në këtë kontekst, "lajtmotivi" i bisedave me pronarët e bizneseve ishte i rrënjosur në një ndjenjë të diskriminimit sistematik drejtuar serbëve të Kosovës, i cili gjithashtu përfshin mungesën e komunikimit/dialogut të brendshëm për të adresuar shqetësimet e tyre. Përveç thellimit të mosbesimit në institucionet e Kosovës, kjo situatë është shqetësuese në kontekstin e marrëdhënieve ndëretnike, pasi përhapja e vazhdueshme e ndjenjave të diskriminimit në mesin e pjesëtarëve të komunitetit serb kërcënon t'i minojë ato përgjithmonë.

Në fund, si apel dhe formë paralajmërimi, duhet theksuar se shumë pronarë biznesesh kanë paralajmëruar mundësinë e ndërprerjes së aktiviteteve të tyre në të ardhmen e afërt nëse nuk zgjidhen çështjet akute. Për të ndalur këtë trend negativ, është i nevojshëm një "rivendosje" e plotë e politikës aktuale të Prishtinës, e cila do të kërkojë vullnet të konsiderueshëm politik nga të gjithë aktorët përkatës.

Rekomandime

1. Qeveria e Kosovës

- Të hiqet plotësisht ndalimi i importit të mallrave “serbe”, veçanërisht në pikat e kalimit në veri.
- Të angazhohen në mënyrë më domethënëse në dialogun e BE-së për të zbutur pasojat negative të rregullores së Bankës Qendrore të Kosovës për transaksionet me para të gatshme.
- Prezantimi i një procesi të detyrueshëm konsultimi me komunitetet lokale përpara se të merrni vendime që prekin drejtpërdrejt Veriun.
- Krijimi i një programi të subvencioneve dhe lehtësirave kreditore për të gjithë sipërmarrësit në veri, pavarësisht nga përkatësia etnike, për të reduktuar hendekun ndërmjet bizneseve në pronësi serbe dhe atyre shqiptare.

2. Akterët ndërkombëtarë

- Intensifikimi i monitorimit të zbatimit të vendimeve ekonomike që prekin komunitetin serb për të parandaluar diskriminimin.
- Financimi i punëtorive dhe programeve për bashkëpunim ndërmjet sipërmarrësve serbë dhe shqiptarë për të ndërtuar besimin reciprok.
- Sigurimi i fondeve shtesë për zhvillimin e zonave ekonomike që do të nxisin rritjen e qëndrueshme të biznesit.

3. Autoritetet Vendore në Veri

- Organizimi i takimeve të rregullta me pronarët e bizneseve për të kuptuar më mirë nevojat dhe çështjet e popullatës lokale.
- Mbështetja e bizneseve në tranzicionin në operacione biznesi legale në përputhje me ligjet e Kosovës, me kosto dhe komplikime minimale.

